

A *csatlakozási kérelem* előterjesztésénél a „csatlakozás” szó használata nem lényeges kellék, hanem elég, ha az előterjesztett kérelemből kitűnik, hogy a fél az ítélet mely részének megdöntését kívánja. (P. III. 4107/1935.)

*

A *jogerős sorrendi végzéssel megállapított kamatok* visszafizetését végrehajtás korlátozási perrel nem lehet kérni azon az alapon, hogy a perenkívüli eljárás során a kamatmaximumra vonatkozó szabályok ellenére történt a kamatok sorozása. (P. V. 2325/1935.)

Dr. Vági József.

Késedelem és lehetetlenülés a nemleges kötelemben. Az utolsó 50 év gazdasági fejlődése az egyes gazdasági érdekkörök és tevékenységek állandó surlódását vonta maga után. A nagy-irmú fejlődés megbontotta a termelés és fogyasztás, a munkaadók és munkavállalók és a versenytársak közti egyensúlyt.

Ezen tünetek kiküszöbölésére irányuló törekvés egyik jellemzőbb vonása a modern gazdasági életnek. Ez a törekvés jogi eszközeit a kartellszerződésekben a munkaszabály-szerződésekben, a törvényes és szerződéses versenytildalmakban találta meg. A fenti szerződések a nemleges kötelelem formáját öltötték magukra és ezzel a nemleges kötelelem igen nagy szerephez jutott a gazdasági életben. A jogtudomány azonban ennek ellenére elmulasztotta az addig gyakorlati jelentőséget nélkülöző nemleges kötelelem különleges természetének tisztázását.

A javaslat 941. §-ának második bekezdése szerint: „A szolgáltatás valaminek adásában, tevéseében, vagy nem tevéseében állhat.”

A javaslat ezen a törvényhelyen kívül már csak egyszer tesz említést nemleges kötelelemről és pedig a 975. §-ban: „semmis az olyan szerződés, amellyel valaki arra kötelezi magát, hogy bizonyos végintézkedést tesz, vagy nem tesz, visszavon, vagy nem von vissza.”

Látjuk tehát, hogy a javaslat a kötelelem fogalmának a 941. §-ában való meghatározásával kifejezetten kötelelemnek tekinti az olyan szerződést, melynek tárgya a nem-tevés. Abból, hogy a javaslat a kötelmi jog általános részében foglalkozik a nemleges kötelelemmel, az következne, hogy a kötelmi jog általános szabályai ép úgy érvényesek a nemleges kötelmekre, mint a tevőlegesekre.

Ez nagyjában így is van, kivéve a késedelem és a lehetetlenülés szabályait, melyek körül a jogtudományban erős vita áll fenn. Az uralkodó felfogás szerint a késedelem és a kötelelem tárgyával, vagyis a nemtevéssel ellentétes magatartás a nemleges kötelelem különleges természete következtében önmagában véve lehetetlenülést von maga után a hitelező elszegő nyilatkozata, vagy magatartása nélkül is.

Ezen felfogás szerint ugyanis a nemleges kötelelem — képletesen ábrázolva — egy olyan eredő, melynek egyik komponense egy bizonyos állapot, a másik az időmúlás. A nemleges kötelemben a teljesítésnek, vagyis a nemtevésnek egy bizonyos időköz-

ben való fennforgása ép oly lényeges, mint például a dologszolgáltatásra irányuló kötelemben a szolgáltatás tárgyát tevő dolog fizikai létezése. A szabályos teljesítés annyira az időmúlás függvénye, hogy az időmúlással kapcsolatos szerződészegés következtében a kötelelem egyik konstitutív eleme megsemmisül és vele a kötelelem teljesíthetősége is.

Késedelem esetén pusztán az a tény, hogy az adós a nemtevést el nem kezdte, lehetetlenné tette a teljesítést, mert az idő kerekét visszaforgatni nem lehet és így fizikailag, helyesebben időbelileg kizárt valami a szolgáltatás teljesítése abban az időközben, amely már elmúlt. Ha pedig a teljesítés fizikailag, vagy időbelileg nem lehetséges, úgy a kötelelem automatikusan lehetetlenül. Ugyanez vonatkozik a szolgáltatással ellentétes magatartásra is, mert a purgatio morae időbeli és fizikai kizártsága forog fenn ebben az esetben is. Mindkét esetben tehát ipso facto beáll a lehetetlenülés, vagyis felesleges, hogy a hitelező a szolgáltatást elszegje.

Ha például az adós kötelezi magát, hogy az üzemben levő téglagyárát 1935 június 15-től kezdve egy évre leállítja és ezen kötelezettségének július 1-én még eleget nem tett, vagy egy szakszervezet arra kötelezi magát, hogy május 15-től kezdve mindent el fog követni, hogy a szervezetébe tartozó munkások egy évig ne sztrájkoljanak, ezzel szemben szándékosan elmulasztja megakadályozni azt, hogy a munkások május 20-tól május 25-ig leállítsák a munkát, úgy a kötelelem elszegés nélkül lehetetlenül.

Ez az álláspont azonban a legtöbb esetben nem felel meg a kötelelem célját képező gazdasági elképzelésnek, sőt egyenesen a hitelező érdekét sérti, mert a kötelelem lényegét az időmúlásban, nem pedig a célját képező gazdasági, vagy morális érdekekben látja. Nagyon is lehetséges, hogy maga a hitelező az, aki a késedelem, vagy pedig a szolgáltatással rövid ideig ellentétes magatartás esetén a kötelmet továbbra is érvényesnek óhajtja tekintetnek és megelégszik kárának készpénzben való kiegyenlítésével.

Vizsgálunk kell tehát, hogy a nemleges kötelelem természete tényleg olyan-e, hogy a késedelem, vagy a szolgáltatással ellentétes magatartás fizikailag és így végérvényesen lehetetlenné teszi-e a szolgáltatás teljesítését?

Elsősorban tisztáznunk kell azonban a nemleges kötelelem fogalmát.

A szokásos meghatározás a következő: Az a kötelelem nemleges, melynek tárgya nemtevéiben álló szolgáltatás. A nemtevéiben álló szolgáltatás pedig vagy abban Hagyás: az adósnak nem szabad valamit tenni, amit különben megtehetne, — vagy tűrés: a hitelező tehet valamit, amit az adós különben megtilthatna. Ez a fogalom azonban egyrészt szűk, másrészt tág.

Két esetben fordulhat elő ugyanis, hogy az adós nem tehet valamit, amit különben megtehetne:

1. az adós köteles a meglévő állapotot ténykedésével meg nem változtatni: állapot-fenntartás. Pl. Szolnokon nem helyez téglagyárát üzembe egy évig —

2. az adós köteles azon ténykedését, mellyel egy életviszonyt megváltoztatott, abbanhagyni: állapot-visszaállítás.

Pl. a Szolnokon üzembehelyezett téglagyárat egy évre leállítja.

Szük tehát a fenti fogalom-meghatározás, mert nemleges kötelem tárgya nemcsak abbanhagyás: állapotvisszaállítás, — hanem a kifejtettek szerint állapotfenntartás is lehet.

Tág a fogalom, mert fogalmilag elképzelhetetlen, hogy kötelemben a főkötelezettség tőrés legyen. Jogi értelemben ugyanis tőrésről csak akkor beszélhetünk, ha bizonyos jogi helyzet alapján bennünket megillető érdekvédelmi körbe való oly behatást tőrünk el, melyet jogi helyzetünkől fakadó jogvédelmi eszközzel elháríthatnánk. Ilyen jogi helyzet dologi, kötelmi, házassági, örökjogi és személyiségi lehet. Az utóbbi konstrukcióját illetőleg ugyanaz, mint a dologi jogi helyzet ép úgy az ipari tulajdon, a szerzői jog, stb., melyek a tulajdonjog utánképzései. Ezekkel külön nem foglalkozunk, reájuk ugyanaz vonatkozik, mint a dologi jogi helyzetekre.

Dologi jogi helyzet esetén a jogvédele érdekkörbe való behatás tőrése nem más, mint a dologi jog önkéntes korlátozása, tehát nem kötelem, hanem vagy szolgálat, vagy pedig egy főkötelezettségnek, pl. bérletnek, haszonbérletnek, stb. csupán mellékkötelezettsége.

Kötelmi jogi helyzet esetén a kötelem által létesített jogvédele érdekkörbe való behatás tőrése valójában részleges, vagy teljes lemondás a kötelmi jogról, tehát a tőrés nem egy új kötelem tárgya, hanem egy fennálló kötelem részleges, vagy teljes megszüntetése.

Ami az örökjogi és családjogi helyzeteket illeti, ezek vagy dologi és kötelmi jogi helyzetek formájában jelentkeznek, akkor reájuk is vonatkoznak a fentiek, vagy pedig kifejezetten örökjogi és családjogi helyzetek, akkor természetüknél fogva a tőrés is örök- és családjogi vonatkozást vált ki, nem pedig kötelmi jogit.

Nemleges kötelem tárgya tehát tőrés nem lehet.

A nemleges kötelemnél a kötelezettség teljesítése, vagy egy bizonyos nyugalmi helyzet fenntartása, illetve meg nem változtatása, vagy pedig az adós ténye által megváltoztatott nyugalmi helyzet újravisszaállítás. A szolgáltatás tárgya lényegében nem ténykedés, hanem egy bizonyos állapot fenntartása, vagy visszaállítása. Bár ez természetesen ténykedéstől való tartózkodással, vagy ténykedéssel valósítható csak meg, de az, hogy a kötelezettség tényleg teljesített-e, csak úgy állapítható meg, ha megvizsgáljuk, hogy az a bizonyos állapot megvalósult-e.

A nemleges kötelem tehát az állapot-jogok konstrukcióját ölti magára, nagyon hasonlít a dologi jogi alakzatok közül a tulajdonjoghoz. A különbség csak az, hogy a tulajdonjog esetén az állapot fenntartására irányuló érdekvédelem mindenkivel szemben érvényesül, a nemleges kötelemben azonban csupán az adóssal szemben.

Ettől eltekintve azonban a nemleges kötelem első kategó-

riája, az állapot-fenntartás ugyanazt a helyzetet teremti, mint amely a tulajdonos és a vele szembenálló egy bizonyos meghatározott személy közt fennáll. A második kategória, az állapot-visszaállítás pedig teljesen egyezik azzal a helyzettel, amely a tulajdonos és a tulajdonjogot megsértő egy bizonyos meghatározott személy közt fennáll, mert a kötelezettség tárgya az eredeti állapot visszaállítása.

Ahogy a dologi jog sűrített kötelelemnek tekinthető, a nemleges kötelelem nem más, mint sorvadtt dologi jog: két személyes dologi jogi helyzet. Önként adódik az a lehetőség, hogy a felvetett kérdések elbírálásánál a nemleges kötelelem helyébe a tulajdonjogot helyettesítsük be, mert ha nemleges kötelelem késedelmes teljesítésének, nemteljesítésének — és a szolgáltatással ellentétes magatartásnak a tulajdonjogban megfelelő esetei, a tulajdonjogot is ipso facto végleg meg nem szüntetik, úgy nem szűnik meg ipso facto a nemleges kötelelem sem, mert hiszen, amint láttuk, a tulajdonjog és a nemleges kötelelem konstrukciója azonos, tehát a jogosítványt sértő tényeknek a tulajdonjogban és a nemleges kötelemben is szükségképpen ugyanazt a konstrukcionális hatást kell kiváltaniok.

I. *Késedelem.* Az állapot fenntartására irányuló kötelezettségnek a tulajdonjogban a meg nem sértett tulajdonjog felel meg.

Egy bizonyos személy a meg nem sértett tulajdonjoggal szemben késedelembe nem eshet, hanem csak megsértheti azt. Ugyanez a helyzet a nemleges kötelelem első kategóriájánál: késedelem lehetősége ki van zárva.

Az állapot fenntartására irányuló kötelezettség megsértésének esetével később foglalkozunk.

A nemleges kötelelem második kategóriájának az állapot visszaállításának a tulajdonjogban a megsértett tulajdonjog alapján keletkezett és az eredeti állapot visszaállítására irányuló kötelezettség felel meg.

A behelyettesítés módszerét követve, kérdésünk a következő:

Az eredeti állapot visszaállítására irányuló kötelezettség teljesítésével való késlekedés ipso facto lehetetlenné teszi-e az eredeti állapot visszaállítását? Egyáltalában nem, mert ha a zavaró tény elmúlik, úgy a tulajdonjog automatikusan ismét teljessé válik. A tulajdonjog és a nemleges kötelelem konstrukciójának azonossága következtében ugyanez vonatkozik a nemleges kötelelemre is. Egyedüli ellenvetés ezzel szemben az lehetne, hogy a megsértett tulajdonjog visszaállításánál a kötelezettség teljesítésére szükséges idő nem lényeges kelléke a kötelezettségnek, — míg a nemleges kötelelemnél ellenkező a helyzet. Ez az ellenvetés azonban téves, mert a nemleges kötelelem teljesítésének rendszerint nem szükségszerű és a nemleges kötelelem alkatából folyó következménye az, hogy a teljesítés csakis egy meghatározott időközben eszközöltessék.

Lehet ez is az eset, de akkor a hitelezőnek módjában áll fix határidőhöz kötni a szolgáltatás teljesítését, mikor a késedelemmel ipso facto beáll a lehetetlenülés, de nem a nemleges kötelelem természeténél, hanem a szerződő felek rendelkezésénél fogva.

Ha viszont a hitelezőnek nem feltétlen érdeke a kötelezettségnek az időbelileg való legpontosabb teljesítése, akkor ne legyen a jogrend katolikusabb a pápánál és ne nyilvánítson lehetetlennek egy szolgáltatást akkor, amikor a hitelezőknek sem érdeke, hogy a kötelelem a késedelemmel lehetetlenüljön.

Az állapot visszaállítására irányuló nemleges kötelelem sem lehetetlenül tehát a késedelem következtében.

II. *Lehetetlenülés.* Az állapot-fenntartással ellentétes magatartásnak a tulajdonjogban a tulajdonjog megsértése felel meg.

A tulajdonjog megsértése a tulajdonjogot nem semmisíti meg, hanem igény támad a sértő magatartás abbanhagyására, illetve az eredeti állapot visszaállítására.

Ugyanez vonatkozik a nemleges kötelelem első kategóriájára, az állapot-fenntartás kötelezettségét tartalmazó kötelelemre is.

Az állapot visszaállítására irányuló nemleges kötelelemnél a kötelezettséggel ellentétes magatartásnak az felel meg, ha az adós nem teljesíti a visszaállításra irányuló kötelezettséget, tehát valójában csak késedelemről van szó. Ezt az esetet már a késedelemmel kapcsolatban letárgyaltuk és arra a megállapításra jutottunk, hogy nem vonja maga után ipso facto a szolgáltatás lehetetlenülését.

Végül a nem helyes teljesítés, helyesebben a pozitív szerződésszegés kérdésével is foglalkoznunk kell. Ez a kérdés persze csak akkor merülhet fel, ha a kötelezettség állapot visszaállítására irányul, mert állapot-fenntartás esetén nincs tevékenység, amely nem helyesen volna teljesíthető.

A pozitív szerződésszegés nem idézi elő ipso facto a lehetetlenülést, ha csak a hitelező azt nem igazolja, hogy a teljesítés annyira szerződésellenesen helytelen, hogy az teljesítésnek már nem minősíthető.

Összegezve az eddigieket, megállapítjuk:

1. A nemleges kötelelemnek két kategóriája van:

- a) az állapot-fenntartás,
- b) az állapot-visszaállítás.

2. A késedelem és a kötelezettséggel ellentétes magatartás ipso facto nem teszi a szolgáltatást lehetetlenné, tehát, ha a hitelező a szolgáltatástól el akar állni, úgy köteles az adósnak a teljesítésre méltányos póthatáridőt szabni és annak letelte után állhat csak el a szolgáltatástól érdekmúlása alapján.

Ha a hitelező érdeke megkívánja, hogy az állapot-fenntartás, vagy visszaállítás feltétlenül egy meghatározott időpontra, vagy időközre essék, úgy módjában áll fix határidőt szabni, amikor is ép úgy, mint a kereskedelmi ügylet esetén, úgy a késedelem, mint a kötelezettséggel ellentétes magatartás következtében — mely a nemleges kötelelem különleges természeténél fogva lényegében szintén a késedelem formájában jelentkezik — a kötelelem automatikusan lehetetlenül, és ha a hitelező mégis ragaszkodik a teljesítéshez, úgy ő köteles azonnal nyilatkozatot intézni az adóshoz, melyben közli, hogy a szolgáltatást nem tekintí lehetetlennek, hanem éppen ellenkezőleg annak teljesítéséhez ragaszkodik.

Dr. Weltner Andor.